

UO‘T:636.223.1

MOSLASHISH (AKKILIMIZATSIYA) DAVRIDA G‘UNAJINLARNING XATTI-HARAKATLARI VA XUSUSIYATLARI

Qo‘chqorov Abdukarim Nuriddinovich

Assistant, Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali

Yangiboyev Abdumalik Eshmurodovich

Dotsent, Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali

Xolbo‘tayev Ilyosjon Rustam o‘g‘li

Assistant, Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali

Xoljigitov Asqar Ma‘rifjonovich

Assistant, Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali

***Annotatsiya:** Hayvonlarning xulq-atvori tashqi va ichki muhitning ko‘p sonli omillari bilan belgilanadi. Moslashuv jarayonining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan xatti-harakatlarning tashqi omillarga mos kelishiga bog‘liq.*

***Kalit so‘zlar:** moslashish, funksional faollik, g‘unajin, xulq-atvor, ozuqa iste‘moli, passiv, tug‘ma instinkt.*

***Аннотация:** Поведение животных определяется многочисленными факторами внешней и внутренней среды. Успех процесса адаптации во многом зависит от совместимости поведения с внешними факторами.*

***Ключевые слова:** адаптация, функциональная активность, телкаб поведение, потребление корма, пассивный, врожденный инстинкт.*

Annotation: *Animal behavior is determined by numerous factors of the external and internal environment. The success of the adaptation process largely depends on the compatibility of behavior with external factors.*

Key words: *adaptation, functional activity, heifer, behavior, feed intake, passive, innate instinct.*

Hayvonlarning xulq-atvori tashqi va ichki muhitning ko‘p sonli omillari bilan belgilanadi. Xatti-harakatlar qoramollarning faolligini belgilaydigan u yoki bu atrof-muhit omillariga bo‘lgan munosabatining ko‘rinishidir.

Chet eldan olib kelingan qoramollar, yangi muhitga o‘tganda ularning xulq-atvorida, shu sharoitga moslashish qobiliyati paydo bo‘ladi. Moslashuv jarayonining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan xatti-harakatlarning tashqi omillarga mos kelishiga bog‘liq. Boshqa tomondan, hayvonlarning individual reaksiyalari asosan genetik jihatdan aniqlanadi. Bu, birinchi navbatda, tananing oziqlanish, suvga bo‘lgan talabi, funksional faollik va dam olishi kabi hayotiy jarayonlarning davomiyligiga bog‘liq. Funksional faoliyatning bunday turlari, birinchi navbatda, tug‘ma instinktlarga bog‘liq. Boshqa tomondan, ularning yangi atrof-muhit sharoitlariga muvofiqlik darajasi hayvonning moslashuvchan xususiyatlariga bog‘liq, shuning uchun yuqori ehtimol bilan, tananing fiziologik va xulq-atvor reaksiyalari qanchalik tez sodir bo‘lishiga yordam beradi deb ta’kidlash mumkin.

Moslashish bu - hayvonning adaptatsiya qobiliyati qanchalik yuqori bo‘lsa, u o‘zgaruvchan sharoitlarga shuncha oson moslashadi. Hayvonlarning u yoki bu xulq-atvorini amalda qayd qilib, ularning xulq-atvorining moslashuvchanlik darajasi haqida gapirish mumkin. Ko‘rib chiqilayotgan omillarda hayvonlarning harakat faoliyati, dam olish uchun vaqt sarflashi, ozuqa iste’moli, suv ichish va harakat qilish kabi funksiyalari amalga oshiriladi.

Chorva mollarini iqlimlashtirish davridagi xatti-harakatlarini aniqlash uchun biz qoramollarning kun davomida xatti-harakatlarini kuzatdik. Tajriba ma’lumotlari har 15 daqiqada qayd etildi. O‘rganilayotgan usul asosida, yotish vaqti, tik turish, ozuqa va suv iste’mol qilish uchun sarflangan vaqt, harakatlanish faoliyati alohida qayd etilgan. Natijalar 1-jadvalda keltirilgan. Shuni ta’kidlash kerakki, ko‘proq moslashgan qoramollar ozuqa iste’mol qilish uchun kamroq vaqt sarflaydi. Ozuqa o‘rta hisobda 10-15 miqdorda qabul qilindi. Bir qabul qilingan ozuqaga sarflangan eng uzoq vaqt bir yarim soatgacha bo‘lgan. Barcha guruh qoramollar uchun yangi kun tartibiga – ozuqa tarqatish, go‘ngni tozalash va yozda o‘tlash vaqtiga tezda moslashdi. Kun davomida hayvonlar tez-tez dam olishdi - kamida o‘ndan o‘n besh marta yotishdi.

Hayvonlarni kuzatish natijalari (n=10)

1-jadval

Guruh-lar	Yotganda, min	Tik turganda, min.	Harakat-langanda min	Ozuqa iste'mol qilayotganda, min.	Suv ichganda, min.	Funksional faollik vaqti indeksi (%)
I	802±7.82	359±13.5	10±2.32	258±12.65	7±1.81	0.19
II	826±12.81	344±13.2 8	5±2.0	253±11.42	7±1.63	0.19
III	800±9.27	362±13.7 5	4±2.1	263±10.15	8±1.69	0.19

I va III guruh g'unajinlari yotganda o'tkazgan eng qisqa vaqt - mos ravishda 802 va 800 daqiqa, shuning uchun ular sezilarli darajada ($B > 0,95$) II guruh g'unajinlaridan farq qildi. Eng uzoq yotish vaqti II guruh hayvonlarida kuzatilgan, 826 daqiqa. Bu ko'rsatkich barcha g'unajinlar orasida sezilarli darajada yuqori. Yotganda vaqti ko'rsatkichi chorva mollarining passiv xulq-atvorining ko'rsatkichidir.

Chorva mollarining faol harakatlari - bu harakat, ozuqa yoki suv iste'moli. Eng uzoq tik turganda vaqti III guruh g'unajilarga xos bo'lgan, 362 daqiqa. Ushbu ko'rsatkichga ko'ra III guruh g'unajinlari II guruh g'unajinlaridan sezilarli darajada ko'p vaqt sarfladi. Vaqt bo'yicha I va III guruh g'unajinlari holati orasidagi farq 3 daqiqani tashkil etdi.

Bu ko'rsatkich bo'yicha ular III guruh hayvonlaridan sezilarli darajada ($B > 0,99$) past va II guruh hayvonlaridan ustundir. II guruh hayvonlarining tik turganda vaqti eng qisqa 344 daqiqa. G'unajinlarning harakatga sarflagan vaqti alohida qiziqish uyg'otdi, bu kuzatish natijalarining eng faol turidir. Ushbu ko'rsatkichga ko'ra, I guruh g'unajinlar harakatga sarflagan vaqt 10 daqiqaga ega bo'lgan holda yetakchi bo'lishdi. Ular bu ko'rsatkich bo'yicha boshqa guruhlar g'unajinlaridan sezilarli darajada ($B > 0,95$) oshib ketdi. 1-jadvaldagi ma'lumotlarga asoslanib, biz eng qiyin iqlimlashtirish II guruh hayvonlari uchun bo'lgan, degan xulosaga keldik Ular eng ko'p yotadi va eng kam ozuqa iste'mol qiladi. Bu g'unajinlar o'zlarini passiv tutdilar, asosan yotib, ozuqa iste'moli va suv ichishga eng kam vaqt sarfladilar. Faol harakatlar faqat ozuqa tarqatuvchiga yaqinlashish yoki yotish uchun qulay joy tanlash uchun amalga oshirildi. I va III guruh g'unajinlar, aksincha, o'zlarini eng faol ko'rsatdilar. Ular eng kam yotishdi, biroz turishdi, ko'p vaqtlarini molxonani aylanib chiqish, ozuqa iste'mol qilish bilan o'tkazdilar, shuning uchun biz bu g'unajinlar guruhini boshqa guruh g'unajinlardan ko'ra iqlimlashtirish osonroq kechdi degan xulosaga keldik.

Shu bilan birga, I va III guruhlarining afzalliklari funksional faollik vaqtining indeksiga ta'sir qiladigan darajada katta emas, bu funksional faollik vaqtining, umumiy kuzatish vaqtiga nisbati orqali aniqlanadi va barcha guruhlarda bir xil 0.19 qiymatga ega edi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Алламуратов Ш. Сравнительное изучение роста, развития и мясных качеств черно-пестрой, швицкой, помесей казахской белоголовой и абердин-ангусских пород в промкомплексах юга Узбекистана: автореф. дисс. ... канд. б.н. - Ташкент, 1991. - 24 с.
2. Белоусов А.М., Баев З.Г., Дубовскова М.П. Создание высокопродуктивных маточных стад в мясном скотоводстве. // Вестник мясного скотоводства. - 2006. - Т. 1. - № 59. - С. 43-47.
3. Габидулин В.М. Генетические и паратипические факторы племенной ценности бычков абердин-ангусской породы : автореф. дисс. ... канд. с.-х. н. - Оренбург, 2000. - 24 с.
4. Амерханов Х.А. О развитии мясного скотоводства в России.//Вестник ОрелГАУ. - 2011. - № 6. - С.5-9.